

GROSSELD

Walt Disney

GROOT WILD IN AFRIKA

Redactie: Han Rensenbrink

Tekst: Frans Grosfeld

Foto's: uit de film „The African Lion”

MCMLXV — DERDE DRUK 1965

DE GEÏLLUSTREERDE PERS N.V. AMSTERDAM

pp. 1-96

original 1955

PREHISTORISCHE TANKS

De olifant is niet het enige dier dat de natuur over het hoofd zag, toen zij de kolossale knapen van de oerwereld uit de circulatie nam, en ze verving door kleinere, lichter gebouwde soorten die gemakkelijker aan de kost kwamen en zich beter konden verbergen voor hun vijanden. De neushoorn is óók een uit de tijdse verschijning en, in mindere mate, de giraf. Waardoor overleefden deze drie het massale vonnis, dat de natuurlijke evolutie over haar kinderen velde? Misschien doordat ze, alweer met uitzondering van de giraf, aan heel grof voedsel voldoende hadden om hun grote magen te vullen, en ook geen behoefte hadden om zich te verstoppen.

Vóór de mens zijn vuurwapens tot massamoordwerktuigen perfectioneerde, liep het aantal olifanten en neushoorns waarschijnlijk betrekkelijk langzaam terug, voornamelijk als gevolg van hun geringe vruchtbaarheid en de lange, kwetsbare jeugd van hun jongen. Giraffen waren er in de vorige eeuw nog in ontelbare aantallen, maar zij vertegenwoordigden dan ook een experiment van de natuur van tamelijk recente datum. Met onze lichtvaardige sympathie vinden we de giraf een aardige, onhandige jongen, een opgeschoten student die na een uitgelaten feest per ongeluk een porseleينmuseum is binnengewandeld en zich nu geen houding weet te geven. Ook de Afrikaanse olifant dragen we een goed hart toe, al zullen we nooit nalaten om wenkbrauwenfronsend aan zijn signalement toe te voegen dat hij heel wat woester is dan zijn Indische collega. Eeuwenlang verkeerden we zelfs in de overtuiging dat hij niet getemd kon worden, tot de ervaring van de laatste tijd ons anders leerde. De Carthagers van Hannibal, die de oude Romeinen de stuipen op het lijf joeg door met zijn olifantencavallerie over de Alpen te trekken, schenen het geheim van hun dressuur te hebben bewaakt alsof het zwarte kunst gold. Tegenwoordig weten we dat ook een Afrikaanse olifant kan worden afgericht, als dat maar gebeurt in bijzijn van reeds getemde exemplaren. De olifant, waar ook ter wereld, is een kuddedier. Hij is graag bereid om zich rustig te gedragen, wanneer hij aan het gedrag van soortgenoten merkt dat er niets is om zich druk over te maken. Natuurlijk, zijn aangeboren karakter dresseert zelfs de beste africhter er niet zomaar

uit. De Carthagers namen daar zelfs niet eens de moeite voor. Hun olifanten waren bruikbare stormrammen, zolang hun berijders in de aanval bleven. Zodra de tegenpartij echter over zijn schrik heen was en in de tegenaanval ging, dan raakten de diershuiden maar al te gauw in paniek! Een goedgemikt stuk brandend hout was al voldoende voor de prehistorische tanks om rechtsomkeert te maken en de eigen troepen onder de voet te lopen. Daar was dan ook op gerekend. Men zegt dat de Carthagers elke olifant een gat in de nek sneden, waarin een scherpe wig precies tussen twee wervels werd geplaatst. Dreigde de reus uit de hand te lopen, dan hamerde men de wig ijlings in de wervelkolom, met als gevolg dat het dier als een enorme zoutzak in elkaar zakte. En als de mannen van Hannibal hun geheim werkelijk mee in het graf hebben genomen, dan was hun dressuurmethode toch blijkbaar niet zo vernuftig als men tot voor kort meende...

Maar die neushoorn! Hij is ook zo'n levend fossiel, zo'n overjarig overblijfsel uit een tijd die een groot lijf en brute kracht als voldoende waarborgen voor het voortbestaan beschouwde, maar hij mist ten enenmale de bruikbaarheid en de sympathieke levensgewoonten van de olifant. Met zijn humeurigheid en zijn kortaangebonden karakter doet hij denken aan een oude vrijgezel, die het liefst op zijn eentje rondsjuwt en op zijn best grommend een huwelijk aangaat, omdat de familie nu eenmaal een stamhouder wil zien. Waarom is hij eigenlijk zo kwaadaardig? Ach, dat valt wel mee. In streken, waar hij door de mens beschermd wordt, ontpopt hij zich als een brommerige maar aan rust en regelmaat gehechte oude heer. Hij is alleen wantrouwig en dus onberekenbaar als hij weet dat er jacht op hem wordt gemaakt. Zijn reukorgaan en zijn oren zijn best in orde, maar met zijn ogen is het modderen. Ze zijn maar klein en ze staan zo ver uit elkaar aan weerskanten van zijn kop, dat hij slechts een onscherp en vertekend beeld van zijn omgeving opvangt. Het minste of geringste is al genoeg om hem van de kook te brengen. Dan stormt hij recht op zijn vermeende belager af, met zijn hoorn vlak bij de grond en alles vertrappend wat hem in de weg staat. Probeer u maar niet achter een dichte doornstruik of een boompje te verschuilen! Een betere raad, die ervaren Afrika-reizigers vanouds aan hun ademloos luisterende toehoorders gaven, is de volgende: wacht tot de nijdas vlakbij is, en spring dan vliegensvlug opzij. Wendbaar is hij allesbehalve, en remmen heeft hij met zijn gepantserde voorgevel nooit nodig gehad. Tien tegen één raast hij u met een snelheid van veertig tot

vijftig kilometer voorbij, en vergeet u prompt zodra hij u uit het gezicht heeft verloren. Oefening hebt u niet nodig voor deze kunstgreep; wel stalen zenuwen.

De hoorns op zijn neus — de Afrikaanse neushoorns bezitten er twee — zijn niet alleen zijn wapen, maar ook zijn zwakke punt. Sinds onheuglijke tijden heeft men hem achterna gezeten om deze eigenaardige uitgroeisels te bemachtigen. Het bijgeloof wilde namelijk dat ze verwerkt konden worden tot een wonderbaarlijk geneesmiddel, dat de oplossing vormde voor een hele trits kwalijke aandoeningen. Waarschijnlijk zag men de neushoorn aan voor de legendarische eenhoorn, een paardachtig wezen met een lange dolk op de kop, dat nooit heeft bestaan maar desondanks in de volksverbeelding een hardnekkig leven als geluksbrenger leidde. In werkelijkheid is het enige bijzondere van de neushoornhoorn dat het helemaal geen hoorn is. Het is een vergroeiing van aan elkaar gekitte haren, dikke draden eigenlijk. Een bor zit er niet in; de hoorn groeit niet aan de schedel, maar aan de huid vast. Als men er tegen duwt — in de intieme omgang met deze kolossen worden blijkbaar de gekste dingen van een mens verwacht! — dan merkt men dat hij een beetje verschuift. De dieren punten hem van tijd tot tijd zelf bij door hem langs een hard voorwerp te schuren. Men ziet dan ook dat neushoorns die in open streken met een steenachtige bodem leven, meestal veel kortere hoorns hebben dan de bosbewoners. Ze vrijen ook met hun hoorns, hetgeen een vreemd schouwspel oplevert en een weinig vertederende indruk maakt. Vergis u niet! Echt ruw gaat het er pas aan toe als er gevochten moet worden. Soms komen de opstoppers zo hard aan, dat de hoorn afbreekt. Een wond geeft zo iets nauwelijks; er blijft een kleine knobbel over, die geleidelijk aan tot een nieuwe hoorn aangroeit.

De zogenaamde zwarte neushoorn — die niet zwart is, maar donkergrijs — heeft nog het minste te lijden gehad van zijn populariteit als wandelend geneesmiddel. Hij is nog altijd een vrij alledaagse verschijning in Oost- en Midden-Afrika. Zijn andere aanduiding, puntlipneushoorn, is beter gekozen. Hij is een typische bladereneter, vandaar dat zijn bovenlip iets verlengd is zodat hij

Het is niet waar dat leeuwen niet kunnen klimmen. Ze doen alleen wat voorzichtig aan, want hun gewicht is te groot om zich op dunne takken te wagen. Wie een leeuw in een boom ontvlucht, doet er verstandig aan niet onderin te blijven zitten.

zijn voedsel gemakkelijk kan plukken. Zoals bij alle Afrikaanse neushoorns is zijn voorste hoorn het grootst. Een lengte van een meter twintig mag dan een uitzondering zijn, de zestig centimeter haalt hij doorgaans wel. Deze hoorn staat ietwat achterovergebogen. Niet veel, maar genoeg om de bekende surrealistische schilder Salvador Dali eenmaal in vervoering te laten uitroepen, dat de boog van deze hoorn de meest volmaakte kromming was die een mens zich kon denken! Mensen met een minder bizar ontwikkeld schoonheidsgevoel zullen echter de puntlipneushoorn, met zijn honderdzeventig centimeter schouderhoogte, zijn lengte van drie en een kwart meter en zijn anderhalve ton aan gewicht moeilijk anders kunnen beoordelen dan als een plumpe, zwaarlijvige reus. Toch is hij een dwerg vergeleken bij zijn bijna uitgeroeide neef, de witte of breedlipneushoorn. Diens maten zijn maar liefst twee meter vijftientig in de schoft en vijf meter — zelfs wel eens een half metertje meer, beweren sommigen! — van neus tot staart. Daarmee kan hij aanspraak maken op de titel van het op één na grootste landdier ter wereld. De grootste exemplaren hebben een gewicht van drieduizend kilo en een hoorn van anderhalve meter.

Fatale goedhartigheid

De breedlipneushoorns, die geen bladeren vernalen maar graseters zijn, zijn echter ondanks hun indrukwekkende afmetingen veel goedhartiger dan de puntlippen. Het kwam eenvoudig niet in hen op dat iemand hen wel eens naar het leven zou kunnen staan, met als gevolg dat hun soort door de mens bijna naar het museum werd verbannen. Gelukkig is hun aantal na deze massale slachtingen langzaam weer aangegroeid tot enkele duizenden. Men vindt ze meestal in golvende terreinen met hoog gras, waarin ze de hele lieve dag blijven liggen luieren om pas tegen het vallen van de avond op voedsel uit te gaan. Zonder water kunnen ze zich het leven niet voorstellen. Hun huid is dik, maar net als die van de olifant opmerkelijk gevoelig voor de bijt- en zuigwerktruigen van insecten. Om hun hinderlijke parasieten kwijt te raken laten ze zich berijden door buffelpikkertjes of andere vogels, die hun kwelgeesten wegpikken en als tegenprestatie met luid misbaar opvliegen zodra ze gevaar menen te ontdekken. Zoals gezegd stoort hun gastheer zich doorgaans weinig aan dit alarmsein. Onverstoorbaar trekt hij van zijn ene waterpoel naar de andere. Hij kent

geen groter genot dan zich in de modder te wentelen, niet alleen om zich te verweren tegen de parasieten, maar ook tegen de minstens even hard stekende zon. De laag opgedroogde modder, die op zijn huid achterblijft, is volgens sommigen verantwoordelijk voor de benaming witte neushoorn. Weliswaar komen ook onder de neushoorns albino's voor, exemplaren dus die door het totaal ontbreken van pigment zo bleek zijn als een jongejuffer bij het zien van een struikrover, maar normaal is de breedlip evenmin wit als de puntlip zwart. Hij is lichtgrijs. Andere dierenkenners gooien de verklaring van zijn onjuiste naam liever over de taalkundige boeg. Het was de Zuidafrikaanse Boeren opgevallen dat deze soort neushoorns zo'n brede bek had, zeggen ze. Later vertaalden de Engelsen even gemakzuchtig als foutief het Nederlandse woord „wijd" door hun eigen „white", en zo kwam het misverstand over de witte neushoorns in de wereld. Hoe het zij, veel kleurverschil is er niet te zien als men een witte neushoorn naast een zwarte zet. Gemakkelijker herkent men hen reeds van verre aan de manier, waarop ze met hun jongen omspringen. Bij de ongeduldige puntlip sjokt de kleine achter de moeder aan, maar de brave breedlip laat het jong voorgaan en houdt het met haar hoorn in het goede spoor.

Een dravende puntlipneushoorn kan op zijn sloffen een vaartje van dertig kilometer volhouden. De breedlipneushoorn doet daar met gemak nog eens tien kilometer bovenop. Dat ze door hun zwaarte en hun plompe, gedrongen bouw even wendbaar zijn als een straatwals, hebben we al gezien. Ook dat een troep jonge leeuwen zich wel eens uitbundig vermaakt door zich in een kring om zo'n logge dikzak op te stellen en hem dan om de beurt een dreun op het achterwerk te geven, moeiteloos opzijspringend als de getergde neushoorn een uitval doet. De opgeschoten jongelui van de stam der Masai hebben een eigen spelletje met de vervaarlijke hoorndrager uitgedacht. Ze zoeken een slapende neushoorn en leggen een steen op zijn rug. Om beurten halen ze die steen weg en leggen hem weer terug, net zo lang tot de slaper wakker wordt. Maar dat kan lang duren, volgens de Duitse dierkundige Grzimek, want neushoorns plegen heel diep in Morpheus' armen weg te zinken. Een gewaagde beeldspraak; hoe de arme Griekse godheid het zou moeten overleven, is niet duidelijk!

Overleven — dat is het sleutelwoord in de wildernis. De olifant en de neushoorn schijnen het probleem afdoende te hebben opgelost; ze zijn zo geweldig groot, sterk en gepantserd dat zelfs de

leeuw hen uit de weg gaat. En toch zit er kortsluiting in hun verdedigingssysteem. Afmetingen en brute kracht mochten in de oertijd bruikbare eigenschappen zijn, de natuur van onze tijd vraagt om een andere defensiementaliteit. Door zich vast te klampen aan de strategie van hun kolossale voorouders hebben deze laatste reuzen van Afrika zichzelf in de val gelokt. Hun logheid maakt hen als individu onaantastbaar, maar veroordeelt hun soort tot uitsterving.

Het stekelvarken heeft het beter aangepakt! Een krachtpatser is hij niet, en zijn grootte — zeventig centimeter zonder staart bij de flinkste Afrikaanse exemplaren — is evenmin indrukwekkend. Toch handhaaft hij zich in heel Afrika, met uitzondering van de barre Sahara, en zelfs in het dichtbevolkte noorden langs de Middellandse Zee. Als hij er 's nachts op uit trekt om een maaltje aan boomschors, planten en wortels op te scharrelen, doet hij niet eens moeite om de vleesetende hongerlappen uit de buurt te blijven. Blijkbaar mag iedereen hem zien, horen en ruiken. Hij knort en stinkt als een varken, en laat zijn stekels tegen elkaar kleppen alsof hij de boze wereld tart om hem aan te raken. Die stekels heeft hij al bij zijn geboorte, maar dan zijn ze nog zacht en slap, en liggen tegen zijn huid geplakt als haren die te rijkelijk van brillantine zijn voorzien. Een paar uur later komen ze echter nijdig overeind. Eigenlijk zijn het holle haren met merg er in, die door middel van een spier kunnen worden opgericht. Zodra het stekelvarken zich bedreigd voelt, zet het zijn pinnen op en rent achterstevoren op zijn belager af. Zo'n afgebroken stekel kan gemeen zwerende wonden veroorzaken. Bepaalde soorten stekelvarkens kunnen zelfs, als ze bij de kop worden gepakt, hun hoofdhuid met stekels en al in de bek van de tegenstander achterlaten. Vermoedelijk wordt meer dan eens een leeuw of panter, die zo onverstandig is geweest een stekelvarken aan te vallen, een gevaarlijke menseneter; met zijn mishandelde muil en klauwen kan hij geen dierlijke prooi meer vangen. Er zijn echter panthers, die precies weten hoe ze zo'n kwaardaardig speldenkussen op poten met een klap op de kop dood kunnen slaan. Ook in de dierenwereld is geen enkele verdediging volmaakt!

Hyenahonden hebben een gnoe buitgemaakt. Zelfs de oersterke gevekte hyena op de achtergrond durft niet dichterbij te komen voor de wrede rovers vertrokken zijn. Half achter de hyena verborgen wacht een gier geduldig zijn beurt af.